

EXTINCIÓ DEL PRIVILEGI QUE POSSEÏA A MATARÓ EL MARQUÈS D'AYERBE

El fet del persistent exercici de privilegis de naturalesa feudal, relatius a poders atorgats en monopoli pel Rei a senyors particulars, com ocorria en el cas de l'escrivania pública de Mataró a favor dels avantpassats del marquès d'Ayerbe, així com la seva evolució en el transcurs dels temps, ha estat perfectament estudiat i glossat per Joan Giménez i Blasco i Carles Marfà i Riera.¹

Tanmateix, ara, l'estudi d'una escriptura del 16 de juliol de l'any 1803, ens permet afegir algunes notícies sobre la qüestió. Ens il·lustraran respecte a l'extinció de l'exercici d'aquest monopoli pel marquès d'Ayerbe i la data d'aquesta fi, així com els motius que va tenir per fer-ho, complementant, doncs, aquells treballs que no ens il·lustraven sobre aquestes matèries.

Segons el protocol de Desideri Torras i Golorons, que fou notari de Mataró, consta haver-se fet, el 16 de juliol de l'any 1803, en el terme de Sant Martí de Teià, del corregiment de Mataró, amb la intervenció del notari Ambrosio Nasarre i Riglos (com a substitut de Desideri Torras i Golorons), l'acta d'establiment de la casa i l'escrivania de Mataró, que es dirà a favor d'Isidre Font i Prats.²

Avancem, a manera de síntesi, que, en ocasió d'aquest establiment efectuat pel marquès d'Ayerbe, va concedir-se perpètuament, segons contracte emfitèutic, a Isidre Font i Prats:

- a) L'escrivania major i cùria del Tribunal Real Ordinari de Mataró i del seu districte i corregiment.
- b) La casa del carrer d'en Palau de Mataró, utilitzada per a la qüestió i per a l'arxiu dels protocols; i
- c) Les escriptures que es trobessin arxivades a la casa i les que pertanyien al marquès, i les pròpies a tots els processos i expedients relatius a aquestes escrivania i cùria.

L'establiment es feia a canvi d'un cens i diverses condicions.

Caldrà, tanmateix, referir-se primer a un establiment fet quatre dies abans, com si es tractés d'un assaig, a favor de Desideri Torras i Golorons, notari, fill i nét de notaris de Mataró, malgrat que no pas del que implicava el total relatiu a l'establiment ressenyat, sinó merament d'una notaria.

L'ESTABLIMENT A FAVOR DE DESIDERI TORRAS I GOLORONS

El 12 de juliol de l'any 1803 el marquès d'Ayerbe, que vivia regularment en el seu palau de Saragossa i llavors es trobava a Mataró, va signar una escriptura, intitulant-se «señor y propietario de las Notarias y Escribanía públicas del Distrito de la Ciudad de Mataró y su Partido», concedint per establiment o contracte emfitèutic a Desideri Torras i Golorons, als seus successors i a qui ell volgués, perpètuament, la plaça de notari i escrivà de Mataró que llavors ja regentava, i que, com es concretava, era una d'entre les vuit que hi podia haver a Mataró, segons el número decretat per la ciutat per «las últimas Reales Resoluciones».³

Els motius del marquès per accedir a renunciar perpètuament una de les vuit vacants de notaries de Mataró, de les quals, fins aleshores, ell havia disposat per concedir i arrendar a qui volgués, són semblants als que, com veurem, conduïrien també, tan sols quatre dies després, a prendre la decisió de renunciar a la totalitat de l'antic privilegi d'implantació feudal que tenia sobre totes les notaries de Mataró, que havia retingut amb plets i discòrdies durant molts anys: motius de caràcter econòmic, ja que l'acta reportava ingressos superiors als que fins aleshores percebia regularment i encara més considerant el cens anual a cobrar perpètuament (deu mil rals d'entrada per l'acte emfitèutic i, enlloc dels 140 rals que pagava Torras i Golorons per la concessió temporal que tenia fins llavors, pagaria aquest i els seus successors, per sempre més, un cens de 430 rals d'ardit).

Cal suposar que tant el marquès com Torras i Golorons coneixien i fins i tot potser haurien planejat conjuntament la referida futura renúncia total i perpètua que es produïria quatre dies més tard. Resulta curiós constatar que a l'escriptura del 12 de juliol intervindria Ambrosi Nasarre i Riglós, «en nombre y como sustituto de Isidro Font y Prats, Escribano de dicha Ciudad, mio connotario, quien asimismo conoce a los contraentes»; i que a l'escriptura del 16 de juliol, per l'establiment d'Isidre Font i Prats, hi intervindria també el mateix Ambrosi Nasarre, malgrat que, en aquest cas, com a substitut de Desideri Torras i Golorons. També cal constatar que ambdues escriptures van fer-se amb una certa clandestinitat; els testimonis de la del dia 12, feta a Mataró, foren un pagès de la parròquia de Sant Mamert de Corró de Munt i un sastre de Barcelona; i l'escriptura del dia 16 va fer-se en el terme de Sant Martí de Teià, amb testimonis d'aquest lloc.

Resulta clar que Desideri Torras i Golorons va voler assegurar el seu futur i el dels seus fills davant una situació nova i inèdita, que coneixia o presentia, i que succeïria molt pròximament: l'extinció del privilegi del marquès d'Ayerbe. Per això, va demanar-li que es fes l'establiment, tot al·legant «lo muy doloroso que sería que después de sus días quedasen sus descendientes expuestos a perder el fruto de sus fatigas en el caso de que yo (és a dir, el marquès) o mis sucesores no tuviésemos a bien hacerles igual nombramiento de la citada Plaza.»

Els notaris i escrivans no eren pas juristes, sinó persones pràctiques en l'art notarial que es formaven en companyia d'altres notaris, moltes vegades familiars

seus. Resultava, doncs, molt important, poder consolidar la continuació de la funció notarial dins l'àmbit familiar i així retenir el negoci, el derivat de tenir una professió lucrativa i el de la possessió dels protocols. Cal considerar que hi havia, des d'antic, el problema que quan morien els notaris el seu protocol passava als hereus, però tanmateix també es compraven i venien i molts quedaven en poder de viudes, mercaders, menestrals i capellans.⁴ A les darreres Constitucions i actes de Corts de Catalunya⁵ havia preocupat molt aquesta qüestió.

També cal considerar que, en esdevenir el règim borbònic, es dictarien successives disposicions relatives als notaris pròpiament dits i als escrivans catalans. Tots aquests antecedents igualment influïrien en els ànims, tant de Torras Golorons com del marquès situats a l'any 1803.

Ja en el segle XIX, aviat els notaris passaren a dependre del govern, i per ingressar a la professió calgué estudis, pràctica i una revàlida, i es separaren els cossos dels notaris i els escrivans, destinats aquests al servei judicial. L'any 1862, amb la Llei del notariat, s'iniciaria de fet la reglamentació de la funció notarial contemporània. Tot això ho pressentirien ja l'any 1803 Torras i Golorons i el marquès d'Ayerbe, i els inclinaria a signar els establiments que ara comentem.

LA DEFINITIVA RENÚNCIA AL PRIVILEGI: L'ESTABLIMENT DEL 16 DE JULIOL

L'establiment a favor d'Isidre Font i Prats, que consta i es descriu a l'escriptura de 16 de juliol de 1803, i que fa referència a la casa del carrer d'en Palau, a les escriptures allà conservades i als drets inherents a l'escrivania de Mataró que retenia el marquès d'Ayerbe, constitueix la ressenya i versió de la total i definitiva renúncia al seu privilegi, donant detalls sobre el motiu de l'abdicació.

Qui compareixia per a l'acte esmentat, en nom del marquès i com a apoderat seu, era l'advocat de Barcelona Pere Argensó, que va ser anomenat especialment per al cas, segons es deia, per «el Exmo. Señor Dn. Pedro Jordán María de Corbera olim de Sant Climent, Pignatelli, Castellet, Urries, Fuenbuena, Monserrat, Rubí, Gurrea de Aragón & Marqués de Ayerbe, Lierta y Rubí, Barón de Llinás, Talavera y Pavía, Gentilhombre de Cámara de S.M. con ejercicio & Señor y propietario de las Notarías y Escribanías públicas del distrito de la ciudad de Mataró y su partido». Afegim que, a més, tenia la dignitat de *Grande de España*.

Ens interessa destacar, d'entre tants noms i títols i honors, el seu cognom Corbera, que és el que avui ens apropa al personatge. Malgrat que en signar-se l'escriptura s'ha d'utilitzar un intermediari, pel fet que el marquès viu lluny del Maresme, ja que els descendents dels Corbera residien aleshores generalment a Saragossa, des del segle XIV havien estat els posseïdors del castell del Far, i a partir d'aquest moment es pot seguir sense cap problema la seva genealogia i la relació amb les rodalies del Maresme. Quan va destruir-se el castell a causa d'un terratrèmol, la nit del 24 al 25 de maig de 1448, els Corbera van baixar a viure a unes cases de

Llinars i, en resultar aquestes velles i ruïnoses, van emprendre la construcció del solemne i robust palau fortificat de Llinars –on a l'entrada figura l'escut dels Corbera– que ha arribat als nostres dies amb el nom de castell Nou i és conegut també per alguns com a palau dels Ayerbe.⁶

La casa que cedia l'any 1803 el marquès d'Ayerbe, situada a Mataró, amb façana principal de quatre cossos al carrer d'en Palau i dos en el del Carreró, era el local de la notaria i l'arxiu que ara ens interessa conèixer. Es manifestava a l'escriptura que el marquès n'era el senyor útil i propietari i que, malgrat que s'ignorava si n'era també el senyor directe, en aquest cas es renunciaria al laudemi corresponent per motiu de l'establiment emfitèutic que es feia; en l'altre cas, l'adquirent hauria d'abonar els censos que fossin pertinents.

En una obra descriptiva de cases singulars mataronines, publicada no fa gaire,⁷ l'immoble referit se'l titula amb el nom de «cals Notaris»; així va fer-se, pensem que encertadament, atenent la funció que havia exercit la casa durant molt temps, utilitzant el plural dels seus ocupants per qualificar-la. També es designa la casa com can Cruzate, per haver-hi viscut darrerament la família de Francesc Cruzate, casat amb Maria Lluïsa de Palau i de Bofarull i els seus descendents. Cal destacar, tanmateix, que la façana del Carreró l'any 1803 era secundària respecte a la del carrer d'en Palau, no pas com avui; aleshores, tenia menys amplada i era ben diferent abans que fos destinada a habitatge de l'arquitecte Melcior de Palau i Simon, quan aleshores va ser reformada amb el traç d'inspiració modernista que ara ostenta.

És la finca situada avui dia contigua a la plaça del darrere l'Ajuntament; si es volgués prosseguir amb la dèria d'expropiar i derruir les cases per ampliar la plaça, ara li correspondria, en primer lloc.

Pot considerar-se la importància que havia tingut quan hom sap que el carrer d'en Palau, on hi havia la façana principal, havia estat conegut també amb el nom de carrer de l'Escrivania.

En l'escriptura, la descripció de la casa que es cedia era la següent:

«Toda aquella casa de quatro estares o cuerpos por la parte del delante y dos por la parte del detrás, poco más o menos, con sus entradas y salidas, (...) en la repetida ciudad de Mataró y en las calles de la misma comúnmente llamadas den Palau y del Carreró; cuya casa linda por oriente, parte con honores de los herederos y sucesores de Dn. Francisco Gemir y Leonart, y parte con honores de los herederos y sucesores de Salvador Matavacas; por mediodía, con dicha calle den Palau; por poniente, con honores de los herederos y sucesores de Dn. Gaspar Portell; y por el cierzo, parte con honores de Juan Blanch, zapatero, parte con herederos y sucesores del dicho Salvador Matavacas, y parte con dicha calle del Carreró.»

L'any 1803 l'immoble en gran part resultava inhabitable, amb teulades i àdhuc parets ruïnoses; quan plovia, calia protegir alguns documents de l'arxiu, i era obligat o bé efectuar-hi moltes obres, o desprendre's de la casa.

L'adquirent de la finca, i dels drets i privilegis que cediria en emfiteusi el marquès d'Ayerbe, va ser Isidre Font i Prats, notari i escrivà públic de Mataró, que era, justament, qui regia aleshores i administrava i governava l'escrivania, la cùria i l'arxiu ubicats a l'immoble, on també hi vivia. Abans ho havien estat també el seu pare, Esteve Font, i el seu sogre, Lluís Bruguera.

L'establiment de tot el que s'ha expressat es feia com a conseqüència de tenir, el marquès, «la dicha Escribanía en dominio directo del Rey Ntro. Señor (que Dios guarde) y bajo su dominio y alodio a la prestación de cierto annuo censo que deberá anualmente corresponder el adquirente y los suyos.»

A més d'altres pactes, l'adquiridor i els seus successors quedaven obligats a pagar perpètuament, el primer dia de setembre de cada any, al marquès i als seus successors, un cens de tres mil rals d'ardit –mil per la casa, i dos mil per l'escrivania, la cùria i l'arxiu– i també s'havien de donar un parell de capons, que es reconeixia haver ja rebut.

MOTIUS PER FER L'ESTABLIMENT DE L'ANY 1803

Per què el marquès d'Ayerbe va voler i va aconseguir desprendre's d'un privilegi, que havia proporcionat a la família sanejats ingressos econòmics i que s'havia defensat aferrissadament durant segles?

Tanmateix, concorrien motius originats per circumstàncies de caire polític i històric i variacions imposades per les lleis i el costum, que també s'han de considerar. Però l'origen de la cessió del privilegi i de la casa, si hem de creure el que s'explica en l'escriptura d'establiment feta a favor d'Isidre Font i Prats, va ser bàsicament de caràcter econòmic.

Primer, cal destacar que la casa del carrer d'en Palau, amb façana secundària al Carreró, necessitava una urgent i profunda reparació; els documents arxivats podien deteriorar-se a causa de l'estat ruïnós de l'edifici, especialment de la seva teulada; part de l'arxiu estava separat de la cuina per un prim envà; la conclusió evident era que calien obres importants, que no donarien pas cap rendiment afegit al propietari si, com requeria el cas, la casa havia de servir pel que havia servit fins aleshores.

«El reparar, o mejor, reparar la casa –es deia– sobre ser muy costoso y engorroso, no sería de utilidad alguna al patrimonio del referido (marquès d'Ayerbe i successors) pues que por esto no se sacaría mayor producto del que actualmente se saca de dichas cosas, respecto de haber de ocupar la

nombrada casa el Exmo. Regente de dichas Escribania, Curia y Archivo de las mismas para la debida custodia de sus papeles, como se ha practicado hasta el día.»

«La referida casa y la predicha Curia –es deia– son dos cosas absolutamente inseparables, porque sin casa donde depositar los papeles y escrituras relativas a dicha Escribania no puede subsistir la misma.»

Tanmateix, calia afegir a tan desfavorable situació, que aconsellava cercar una solució més positiva per als interessos del propietari, el fet de no haver-hi cap altre remei que haver d'aprofitar l'ocasió, i que consistia en el fet que el referit regent estava disposat a admetre la cessió emfitèutica feta amb l'establiment de l'any 1803, amb totes les clàusules i condicions consegüents.

Això era força rellevant, ja que semblava que era l'única manera de resoldre la situació de crisi, que es judicava ja existent i s'afigurava insoluble; existia la dificultat de trobar escrivans que en el futur volguessin regentar o arrendar les escrivanies i, a més, resultava que es constatava l'any 1803, que ocorria que «en el caso de hallarlos, (existia el risc) de no poder cobrar los arriendos, como así se ha experimentado; pues, que a excepción del tiempo que empezó a disfrutar de dichas casa, Escribanía y Curia y su archivo el infrascrito adquisidor (el que si no hubiese mediado el infrascrito contrato había pensado abandonarlo), no se había podido conseguir, si no es por medios y recursos extraordinarios y engorrosos, el pago de dichos arriendos, cuales, por lo común, habían de recaer en personas de poco o ningún caudal pues, con motivo de la dependencia que tiene la Escribanía del Juzgado de la ciudad y de las muchas cosas que debe trabajar de oficio el Escribano que las regenta, que le rebajan mucho las pocas utilidades que con el mayor trabajo da, de si, el juhicario con respecto a los muchos dependientes que necesita, no la querrían regentar aquellos que de otra parte tienen otros recursos con que mantenerse.»

A més, no és estrany que, quan havien passat molts anys des de la gènesi d'un privilegi o assumpte de caràcter feudal, apareguessin dificultats i situacions de crisi per raó dels canvis derivats de noves situacions polítiques i disposicions legals. Així, la Nova Planta afectà alguns aspectes de l'organització notarial, els quals foren confirmats per Felip V i, sobretot, pel Despatx Reial del 1736 i l'ordinació de 1755. Cal considerar, també, que la condició jurídica dels notaris, prevista a Castella a l'Antic Règim, restà reflectida en la *Novissima Recopilació*, amb un caràcter únic per a tot l'Estat espanyol.

CLOENDA

Fins a la mort del notari Isidre Font i Prats, tot persistí de la manera com s'havia previst. El marquès d'Ayerbe esquivà la necessitat d'esmerçar capital per realitzar les obres que calien a la finca del carrer d'en Palau, amb sortida pel Carreró, possibilitant que el protocol notarial continués perfectament arxivat, mentre aquell

percebia un respectable cens anual. Però uns anys més tard, quan Fernando Font i Bruguera, l'hereu d'Isidre Font i Prats, va ometre abonar el cens, provocà l'inici de plets i discòrdies que menaren a l'embarg i la subhasta de la casa i els privilegis, i la confiscació de documents i protocol.

Isidre Font i Prats morí el 29 d'agost de 1820, i en el seu testament, del 24 d'agost,⁸ deixava hereu el seu fill gran Fernando Font i Bruguera. Pel motiu de no abonar el fill el cens convingut –tres mil rals d'ardit, mil per la casa i dos mil per l'arxiu i altres privilegis–, l'apoderat dels tutors i curadors de l'aleshores marquès d'Ayerbe, va presentar demanda al jutjat de 1ª Instància de Mataró «sobre el pago de ocho mil quinientos quince reales, ocho maravedises, importe de varias pensiones de tres mil reales de ardite cada una». Després de l'embarg i la subhasta, feta el 31 de gener de 1862, va decretar-se la venda de la casa i el patrimoni a favor de Patrici de Xammar i de Grau, segons escriptura del 13 de març de 1862.⁹

No van acabar aquí les discòrdies i els plets, sinó que seguiren noves al·legacions i recursos i s'afegiren altres peticions contra Fernando Font i Bruguera, com les dels seus germans, Ramon i Semproniana, que presentaren reclamacions com a tercers demandants, amb preferents drets sobre els béns embargats i subhastats, per poder percebre els drets de legítimes, dot o altres hereditaris a favor seu. Resultava, a més, que l'Estat havia confiscat els documents i protocols.¹⁰

Xammar, que perseguia bàsicament la possessió i propietat de l'immoble que milloraria i ampliaria, va pagar uns i altres. El darrer pagament i la fi de tot va fer-se, ja mort Xammar, el 2 de març de 1876, al representant del marquès d'Ayerbe d'aleshores, Juan Napomuseno Maria Jordan de Urries y Ruiz de Arana.

Havia mort Patrici de Xammar, deixant usufructuària la seva esposa, Dolors de Caralt;¹¹ aquesta signaria l'escriptura el 2 de març de l'any 1876, autoritzada pel notari Miquel Tuñí i Falguera, segons la qual es constatava definitivament la venda i absolució, a favor de la vídua, dels dos censos tantes vegades abans esmentats.

Els mecanismes d'implantació feudal d'alguns privilegis perdurarien durant segles, com en l'assumpte estudiat; malgrat tot, s'ha de precisar que a l'estiu de l'any 1803 el titular i beneficiari d'una concreta funció pública no va voler retenir-la. Conseqüentment, pensem que el privilegi del marquès d'Ayerbe a Mataró, que ha estat objecte del nostre estudi, va caducar del tot l'any 1803.¹²

Antoni Martí Coll

NOTES

- 1.- JOAN GIMÉNEZ I BLASCO, «L'Escrivania de Mataró, una dilatada pervivència feudal», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 27. Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (Mataró, gener 1987).
CARLES MARFÀ I RIERA, «El monopoli notarial a Mataró. Reminiscències feudals a l'època moderna», *I Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1985), 27; i «Notaries i notaris a Mataró (segles XI-XV). Antecedents i gènesi d'una Institució», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 27 (Mataró, gener 1987).
- 2.- Arxiu Municipal de Mataró, notari de Mataró Desideri Torras i Golorons, 16 juliol 1803, folis 268-273.
- 3.- Arxiu Municipal de Mataró, notari Isidre Font i Prats, 14 juliol 1803, folis 91-94. Vegeu ENRIC SUBIÑÀ I COLL, «Els Torras, tres generacions de notaris (1744-1849) i els pergamins Marfà», *XIV Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1998), 123.
- 4.- *Constitucions de Catalunya*, llibre 4, títol 13 (Compilació 1704).
- 5.- ANTONI MARTÍ COLL, *Homenatge a unes Corts Catalanes*, Col·legi d'Advocats de Mataró (juliol 1992), 77-79.
- 6.- LLUÍS MONREAL I JAUME BARRACHINA, *El castell de Llinars del Vallès*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983.
ANTONI GALLARDO, *Del Mogent al Pla de la Calma*, «El castell», p. 63 (Barcelona 1938).
Catàleg del patrimoni històrico-artístic de Llinars del Vallès, Oikos-Tau S.L. (1991), 51.
- 7.- EMMANUEL CUYÁS I RAMON MANENT, *Mataró sota teulada*, Lunweg Editores SA (Barcelona 1994), 126 i 135.
- 8.- Notari Josep Segarra i Ramis.
- 9.- Notari José Formica Corsí i Oliver. Sembla que el que més li interessava a Xammar era obtenir la propietat de l'immoble, que repararia i ampliaria amb les finques veïnes dels Matavacas, facilitant així l'ampliació i el fet de donar importància a la façana del Carreró.
- 10.- La relació dels plets pot trobar-se a «La escritura de venta perpetua firmada por el juzgado en rebeldía de D. Fernando Font de una casa dentro designada a favor del Sor. D. Patricio de Xammar y de Grau, licenciado en jurisprudencia y administración, vecino de esta ciudad. En poder de D. Juan Bautista Castellar, notario de la ciudad de Mataró, a 31 de diciembre de 1866.»
- 11.- Testament de Xammar, Desideri Recoder, 26 desembre 1868.
- 12.- El certificat expedit l'any 1830, que s'al·ludeix en el treball esmentat de Joan Giménez i Blasco, *Fulls/27* del Museu Arxiu de Santa Maria, nota 24, p. 32, serviria potser per acreditar algunes qüestions quan així interessaria fer-ho en alguns dels plets que es dirimiren en el segle XIX?